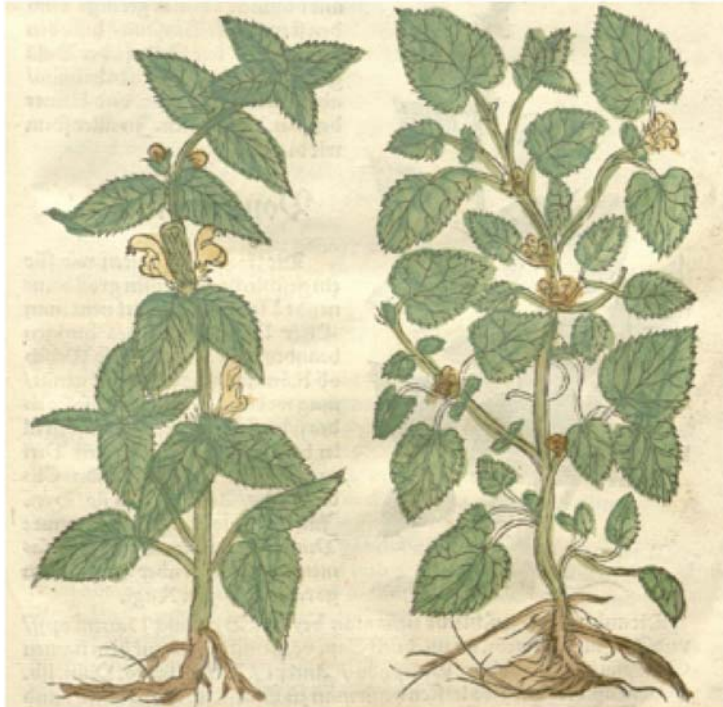

H. Bock: Kreuterbuch, 1560, Von der Nesselen.

Gemeine brennende Nesseln.

Geschreven en vertaald door Nico Koomen.

**Von der Kreütter
underscheid,
Nammen unnd
Würckung, so
inn unsern
Teütschen
landen wachsen.**

**Von der
Nesselen. Cap.
1.**

usz der
kalten rauhen
erden schlieffen
vil hitziger
gewechs, des man
sich wol mag
verwunderen, als
fürnemlich die
gemeine
brennende Nessel.
Deren seind neün
geschlecht in
Teütschen landen
bekant. (Species.)
Und das zehendt
auch newlich auß
frembden landen
zû uns kommen.
Under allen

**Van de
Kruiden
onderscheid,
Namen en Werking
die zo in onze Duitse
landen groeien.**

**Van de netels.
Kapittel 1.**

Uit de koude rauwe
aarden sluipen veel
hete gewassen dus mag
men zich wel
verwonderen zoals
voornamelijk die
gewone brandnetels.
Daarvan zijn negen
geslachten in Duitse
landen bekend. En de
tiende is ook nieuw uit
vreemde landen tot ons
gekomen.
Onder alle netels zijn
er drie die branden en
onder alle algemene
kruiden het gewoonste
en [46] verachtelijkste
gewas, een schade en
nadeel (zegt Plinius)
van alle tuinkruiden,

Nesselen seind
drei die brennen,
under allen
gemeinen
kreüttern das
gemeinst, unnd
[46] verächtlicht
gewächß, ein
schade und
hindernuß (sagt
Plinius) aller
garten kreütter,
sonst haben die
Nesselen jren
raum und platz
hinder den zeünen,
an altem gemeür,
und andern
ungebawten
örttern. (Locus.)
(1.2. Brennend Nessel)
Zwo gemelte
Nesseln wachsen
etwan drei elen
hoch, jre wurtzeln
werden auch lang,
flechten und
kriechen hin und
her durch einander
in der erden, seind
gäl von farben,
gegen dem lentzen
stossen sie jārlichs
neue dolden, dar
aup wachsen
etwann von einer
wurtzel fünff oder
sechs, ettwan auch
mehr etwan
weniger, gantz
rauhe harechte
viereckete stengel,
eins theils mit
rotbraunen rauhen
blettern. Die ander
mit schwartz
grünen blettern
bekleidet, welche
seind zū rings umb
gleich einer seggen
zerkerfft, Brennen
bede sampt vast
ubel. Der samen
wechpt zwischen

soms hebben de netels
hun ruimte en plaats
achter de tuinen, aan
oude muren en andere
ongebouwde oorden.
Twee vermelde netels
groeien ongeveer twee
meter hoog, hun
wortels worden ook
lang, vlechten en
kruipen heen en weer
door elkaar in de
aarde, zijn geel van
kleur, tegen de lente
stoten ze jaarlijks
nieuwe spruiten,
daaruit groeien
ongeveer van een
wortel vijf of zes, soms
ook meer en soms wat
minder, gans ruwe
harige vierkante
stengels, een deel met
roodbruine ruwe
bladeren. Die andere
met zwartgroene
bladeren bekleedt die
ringsom gelijk een
zaag gekerfd zijn en
branden erg kwaad.
De zaden groeien
tussen de bladeren aan
de stengel in
uitgespreide vezels en
zo de zaden nadat ze
rijp zijn in de herfst
afgewreven worden
verschijnt het
witkleurig, de gierst
ettelijke maten gelijk,
echter kleiner. Men
hoeft ze niet te planten
omdat ze zelf graag
groeien en kwaad te
verdelgen zijn.
De derde gewone netel
is in de substantie veel
kleiner, groeit zelden
twee meter [47] hoog,
de stengel is rond, de
wortel kort, die
bladeren smaller, de
zaden echter groter. Is
een zomer netel, kan

den blettern an den stengeln, in außgespreitten zâfelen, und so der samen nach dem er zeittig ist im herbst, außgeriben würt, erscheint er weißfarbig, dem Hirpen ettlicher massen ânlich, aber kleiner. Man darff sie nit pflantzen, dieweil sie selbers gern wachsen, und ubel zû verdilgen seind. Die dritt gemein Nessel ist in der substantz vil kleiner, wechpt selten dreier [47] spannen hoch, der stengel ist rund, die wurzel kurtz, die bletter schmåler, der samen aber grösser, (3. Eyter Nessel.) Ist ein summer Nessel, kan den winter nit erleiden, muß sich jârlich vom außgefallenen samen erjûngen, ein plage inn allen krautgârtten. Die frembde und schönste Nessel, (4. Rómisch Nessel.) die ist mit blettern, stengel und samen der jetz gemelten Eiter Nesseln fast gleich, doch vil hóher am stengel, welcher gantz rund und hol zweyer elen hoch auffwechpt, der selbig ist mit seer fast brennenden zerkerfften rauhen

de winter niet lijden en moet zich jaarlijks van uitgevallen zaden verjongen, een plaag in alle kruidentuinen. Die vreemde en schoonste netel die is met bladeren, stengel en zaden de net vermelde etter netels vast gelijk, toch veel hoger aan stengel die gans rond en hol honderd veertig cm hoog opgroeit, diezelfde is met zeer erg brandende gekerfde ruwe bladeren bezet. De vezelige bloei daartussen is voor een deel roodkleurig, voor een deel bleek geel. Naast gemelde bloei echter dringen en groeien ervoor ganse ronde ruwe stekelige knoppen of bollen en daarin is het gladde ronde zaad besloten. Aan smaak de eerste keer zoet, daarna heter dan de peper. Deze netel moet jaarlijks van zaden, die wat op de lijnzaden lijken, in de tuin opgeplant worden.

Die anderen 6 gewassen steken en branden niet, zijn vast gelijk de brandende grote netels met stengel en kruid. Drie dragen onder deze [48] aan stam ringsom bloemen, ettelijke wit, ettelijke geel, ettelijke

blettern besetzt. Die zasichte blüet darzwischen, ist züm theil roht farbig, züm theil bleich gäle. Neben gemelter blüet abder dtingen und wachsen herfür gantz runde rauhe stachelechte knöpf oder bollen, darinn ist der glat samen verschlossen, Am geschmack erstmals süß, darnach hitziger dann der pfeffer. Dise Nessel muß jährlichs vom samen, welcher sich etwas dem Lysamen vergleicht, in Gärten auffgeplantz werden. Die anderen vj.gewächß stechen und brennen nit, seind vast gleich den brennenden grossen Nesseln mit stengel und kraut. (5 Binsaug.) Drei tragen under disen (A ij) [48] am stamm gerings umb blumen, etliche weiß, etliche gäl, etliche braunrot, den schwartzen Andorn nit ungleich, gemeinlich iij.dreiecketer langer kórnlin oder samen in eim heüplin creützweiß zúsamengesetzt. Die letsten drei	bruinrood, de zwarte andoorn niet ongelijk, gewoonlijk 4 driekantige langer korreltjes of zaden in een huisje kruisvormig tezamen gezet. De laatste drie zijn zoals die net genoemde en stinken vast kwaad. Twee van deze groeien op ongebouwde aardrijk zoals de brandnetels, toch met zachte ronde, kleine bladeren. Hebben om de stengel bleekgele bloempjes. Die andere bruinrood, kleiner dan de bijen zuig die om de vierkante stengel groeien. Die bladeren zijn naar askleurig geneigd. De allerlaatste en schoonste groeit in wouden en hagen en is de gewone netel met het kruid en stengel vast gelijk, een sterke reuk en toch lieflijk zoals Melissa met bruine bloemen ringsom de stengel zoals bijen zuig tot boven aan toegespitst zoals Spica of baziëlkruid. De zaden zijn ook in huisje, maar rond, zwart en kleiner dan de raapzaden. In alle vorm zoals dat baziëlkruid. Van de namen. Die twee eersten houden we voor een geslacht en noemen het grote brandnetels. (Urtica pilulifera, Urtica dioica) De

seind wie die
jetzgemelten,
stincken vast ubel.
(Todt Neplen.) Zwo
diser wachsen auff
ungebawten
erdtrich, wie die
brennende Nessel,
doch mit zarten
rotunden, kleinen
blettern. Haben
umb den stengel
bleich g le
bl mlin, Die ander
braunrot, kleiner
dann der Binsaug
umb den
vierecketen
stengel wachsen.
Die bletter seind
z  Eschen farb
geneigt.
Die aller lerst und
sch nst wachpt in
w lden und
hecken, der
gemeinen Nesseln
mit dem kraut
unnd stengel vast
gleich, eins
starcken geruchs,
doch lieblich wie
Melissa, mit
braunen bl men
gerings umb den
stengel wie
Binsaug, bi  oben
a f gespitzt, wie
Spica oder
Basilgen. Der
samen ist auch in
he plin, aber
rotund, schwartz,
und kleiner dann
der R bsamen. In
aller form wie die
Basilgen.

Von den Namen.

Die zwo ersten
halten wir f r ein
geschlecht, und
heissen grop

derde noemt men etter
netel vanwege de hete
brandt. (**Urtica urens**)
De vierde is Waalse of
Roomse tuin netel
genoemd, mag wel die
zijn die Dioscorides
sylvestrum aanduidt.
Anders zijn alle
brandende netel namen
Urtica, Acaliphi,
Kindi, Kinda, Clida,
Nida, Adiki, Selepsio,
Dyn. In Serapio
kapittel 150 Humure
Draith geschreven. De
netelzaden noemen de
Arabieren Bizeri
Bangora of Bizeri
Ragi.

(**Lamium album**, de
rode is Lamium
maculatum en als
derde **Lamium
purpureum**. De
hanenkop is de gele
**Lamiastrum
galeobdolon**)
De andere drie
geslachten noemt men
bij ons Bynsaug,
Hanenkopff en
Anonium. Dioscorides
in het vierde boek
kapittel 90 noemt ze
alle met de namen
Galiopsis,
Galeobdolon,
Galephos, Antepi,
Urtica labeo. Plinius
libro 22 kapittel 4. De
twee laatste noemt
men in Duits todten
Nessel en daub Nessel,
in Latijn Lamium. De
allerlaatste zo in hagen
en wouden gewoonlijk
groeit houd ik voor
Herculca Plinij, wil
toch niet strijden
vanwege de sterke
reuk en geloof gans het

brennende
 Nessel. Die dritt
 nent man Eiter
 Nessel, umb des
 hitzigen brandt
 willen. Die vierd
 ist Welsch od
 Rómisch garten
 Nessel genant,
 mag wol die sein,
 welche
 Dioscorides
 sylvestrum deüttet,
 Sonst ist aller
 brennenden
 Nessel namen
 Urtica, Acaliphi,
 Kindi, Kinda,
 Clida, Nida,
 Adiki, Selepsio,
 Dyn. Im Serapione
 cap cl. Humure
 Draith,
 geschriben. Den
 Nessel samen
 nennen die Araber
 Bizeri Bangora
 oder Bizeri Ragi.
 Die andern drei
 geschlecht nennt
 man bey uns
 Bynsaug,
 Hanenkopff, und
 Anonium.
 Dioscor. im
 iiij. büch Cap. xc.
 nennet sie all mit
 dem namen
 Galiopsis,
 Galeobdolon,
 Galephos, Antepi,
 Urtica labeo.
 Plini. lib. xxvij.
 Cap. iv. (Urtica labeo.)
 Die zwo letsten
 heiþt man zũ
 Teütsch todten
 Nessel, unnd daub
 Nessel, zũ Latin
 Lamium. Die aller
 letst so in hecken
 und wälden
 gemeinlich
 wechþt, halt ich

is Galiopsis in
 Dioscorides libro 4.
 [49]

Van de kracht en werking.

Alle brandnetels zijn met hun aard droog. Daarom lossen ze op en verdelen ze harde zwellingen, knollen, builen en anders wat van flegma gekomen of ontstaan is, innerlijk en uiterlijk.

Innerlijk.

Netel bladeren met wijn gekookt en gedronken weken de harde buik, verdelen de winden, stillen dat grommen (als de verstopping geen oorzaak is) drijven de plas, reinigen de lenden, ritsen op tot huwelijkske waarden. Netelzaden is in gemelde zaken krachtiger met zoete wijn gekookt of een likkepot met honing daaruit gemaakt. Water van netels gebrand is wat milder, maar lieflijker te gebruiken in gedachte gebreken, reinigt en zuivert alle wonden, innerlijk en uiterlijk, gedronken en gewassen. De wortel van de grote brandende netel in wijn en honing gekookt is een niet geringe hulp en arts enij tot koude hoesten en kuchen. Dan het reinigt de luchtpijpjes van de longen, maakt wijdt

für Herculca
Plinij, will doch
nit streitten umb
des starcken
geruchs willen,
und glaub
gantzlich es sei
Galiopsis in
Diosc.lib.iiij. [49]
(Pli.21.cap.13.)

Von der Krafft
und Würckung.
Alle brennende
Nesseln seind mit
jrer art drucken.
Derhalben
resolvieren und
zertheilen sie harte
geschwulst,
knollen, beulen
und anders wz von
phlegmate
kommen oder
enstanden ist,
Innerlich und
Eusserlich.

Innerlich.
Nessel Bletter mit
wein gesotten, und
gedruncken,
erweychen den
harten bauch,
zertheilen die
winde, stillen das
grimmen (wo die
verstopffung nit
ursach ist) treiben
den harn, reinigen
die lenden, reitzen
zu den ehlichen
werden. (Harten bauch.
Winde. Harn, Lenden.
Ehlich werck.)
Nessel samen ist
in gemelten
sachen krefftiger
mit süßem wein
gesotten, oder ein
latwerg mit honig
darauf gemacht.
Wasser von
Nesseln gebrant,

om de borst, verdeelt
de zweren aan de
ribben, aan huig en wat
van taaie vochtigheid
voor ziektes zich
vertonen, elke keer 3
of 4 lepels vol, 's
avonds en 's morgens
warm gedronken en
gegorgeld.
De zaden gestoten, met
honing vermengt en
ingenomen is
krachtiger de borst te
reinigen dan
opgenoemd kooksel
van de wortels.

Uiterlijk.
Netel bladeren
gestoten met zout en
als een pleister
opgelegd, helen die
wonden en beten van
de dollen honden, is
een experiment.
In gelijke mate op
vuile schaden zoals
kanker en huidsmet
opgelegd reinigt en
heelt. Zulke pleisters
verdelen ook alle
knoesten, builen en
koude zwellingen,
hetzij aan wervels, aan
de milt of achter de
oren.
Die etter netel is in alle
werking geringer,
uitgezonderd wanneer
ze groen is en uiterlijk
gebruikt wordt.
De dode netels alle
samen hebben vast met
de brandende hun
werking, toch meer
uiterlijk knollen en
zwellingen te verdelen,
daarom ze in dampen
in de baden om de
baarmoeder te weken
gebruikt worden
zullen. Vooral echter

ist etwas milter,
aber holtseliger zů
brauchen in
gedachten presten,
reinigt und seübert
alle wunden,
Innerlich und
Eüsserlich,
gedruncken und
geweschen.

(Wunden.)

Die wurtzel von
grossen
brennenden
Nesseln in wein
und honig
gekocht, ist nit
geringe hilff und
artznei, zům
kalten hůsten und
keichen. (Hůsten,
Keichen.) Dann es
reinigt die lufft
rótlin der Lungen,
macht weit umb
die brust, zertheilt
die geschwer an
den rippen, an
zepflin, und was
von zåher
feüchtigkeit für
kranckheit sich
ereigen, alle mal
iij oder iiij löffel
vol, abents und
morgens warm
gedruncken und
gegurgelt.

Der samen
zerstossen, mit
honig vermischet,
und eingenommen
ist krefftiger die
brust zů reinigen
weder obgemelte
kochung von den
wurtzeln.

Eüsserlich.
Nessel bletter
gestossen mit
saltz, als ein
plaster auffgelegt,
heilen die wunden

de woud netel
Heraclea genoemd.
Een experiment van de
stinkende netels zo op
oude hoven en achter
de tuinen groeien: Als
datzelfde kruid groen
gestoten en met zijn
sap op de worm aan
vinger pleistervormig
gelegd wordt moet
diezelfde gauw
sterven.

De sappen van de
netels in de neus
gedaan maakt ze
zweten.

De brand en blaartjes
van de netels stilt en
heelt rozenolie of
olijvenolie en daarmee
gezalfd. Uit
opgenoemde stukken
mogen andere
ontelbare gevonden
worden. [50]

und biß der
unsinningen
hunde, ist ein
experiment. (Hunds
biß.)

In gleicher
massen, auff faule
schäden, als
Krebs, Wölff,
to.gelegt, reinigt
und heilet. (Kräbs,
Wolff. Alt Schäden,
Beülen.) Solche

plaster zertheilen
auch alle knoten,
beülen, unnd kalte
geschwulst, es sei
an gewerben, an
dem Miltz, oder
hinder den ohren.
Die Eiter Nessel,
ist in aller
Würckung ringer,
aufgescheiden
wann sie grün ist,
und eüsserlich
gebraucht würt.

Die todten
Nesselen alle
sampt, haben vast
mit den
brennenden jre
Würckung, doch
mehr eüsserlich
knollen und
geschwulst zu
vertheilen, darumb
sie zu dämpffen in
den bedern und
die müter zu
erweichen
gebraucht werden
sollen, Sonderlich
aber die walt
Nessel Heraclea
genant. (Müter prestent.

Urtica iners. Lamium.
Anonium. Experiment.)

Ein experiment
von den
stinckenden
Nesselen so auff
alten höffen, und
hinder den zeünen
wachsen. Wo
dasselbig kraut

grün zerstoßen,
mit seinem safft
auff den wurm am
finger pflaster
weiß gelegt würt,
müß der selbig in
kurtzem sterben.
(Wurm.)
Der safft von den
Nesselen in die
Nasen gethon,
macht sie
schweissen.
Den brand unnd
blåterlin der
Nesselen stillt
und heylet Rosen
ól, oder Baumól
darmit gesalbet.
Auf obgenanten
stucken mögen
andere onzalbare
erfunden werden.
(Nasen blüten.
Nessel brand.)
[50] (A iij)

Ter vergelijking Dodonaeus. Als eerste de brandnetels in kapittel 85 omdat Dodonaeus die gesplitst heeft. Daarna Lamium in kapittel 86.

H. Bock.

**Van de Kruiden onderscheid,
Namen en Werking die zo in onze
Duitse landen groeien.**

Van de netels. Kapittel 1.

Uit de koude rauwe aarden sluipen veel hete gewassen dus mag men zich wel verwonderen zoals voornamelijk die gewone brandnetels. Daarvan zijn negen geslachten in Duitse landen bekend. En de tiende is ook nieuw uit vreemde landen tot ons gekomen. Onder alle netels zijn er drie die branden en onder alle algemene kruiden het gewoonste en [46] verachtelijkste gewas, een schade en nadeel (zegt Plinius) van alle tuinkruiden, soms hebben de netels hun ruimte en plaats achter de tuinen, aan oude muren en andere ongebouwde oorden.

Twee vermelde netels groeien ongeveer twee meter hoog, hun wortels worden ook lang, vlechten en kruipen heen en weer door elkaar in de aarde, zijn geel van kleur, tegen de lente

Dodonaeus.

Van Netelen kap. LXXXV

Het geslacht en onderscheid.

Van de netelen zijn er twee geslachten. Het ene geslacht zijn de hete, brandende en stekende. Het andere de dove netelen die niet steken of branden en elk van deze geslachten is velerlei. Van de hete, brandende netelen zijn er drie soorten, de Roomse, grote en kleine of hete netelen die wederom in twee geslachten gedeeld worden, te weten in mannetje en in wijfje, het mannetje zijn de Roomse netelen, het wijfje de andere twee. Het geslacht van de dove netelen zal in het naast volgende kapittel beschreven worden.

Vorm.

Urtica sylvestris of roomse netelen.
Urtica maior of grote netelen.
(Urtica pilulifera, Urtica dioica)

stoten ze jaarlijks nieuwe spruiten, daaruit groeien ongeveer van een wortel vijf of zes, soms ook meer en soms wat minder, gans ruwe harige vierkante stengels, een deel met roodbruine ruwe bladeren. Die andere met zwartgroene bladeren bekleedt die ringsom gelijk een zaag gekerfd zijn en branden erg kwaad. De zaden groeien tussen de bladeren aan de stengel in uitgespreide vezels en zo de zaden nadat ze rijp zijn in de herfst afgewreven worden verschijnt het witkleurig, de gierst ettelijke maten gelijk, echter kleiner. Men hoeft ze niet te planten omdat ze zelf graag groeien en kwaad te verdelgen zijn.

De derde gewone netel is in de substantie veel kleiner, groeit zelden twee meter [47] hoog, de stengel is rond, de wortel kort, die bladeren smaller, de zaden echter groter. Is een zomer netel, kan de winter niet lijden en moet zich jaarlijks van uitgevallen zaden verjongen, een plaag in alle kruidentuinen.

Die vreemde en schoonste netel die is met bladeren, stengel en zaden de net vermelde etter netels vast gelijk, toch veel hoger aan stengel die gans rond en hol honderd veertig cm hoog opgroeit, diezelfde is met zeer erg brandende gekerfde ruwe bladeren bezet. De vezelige bloei daartussen is voor een deel roodkleurig, voor een deel bleek geel. Naast gemelde bloei echter dringen en groeien ervoor ganse ronde ruwe stekelige knoppen of bollen en daarin is het gladde ronde zaad besloten. Aan smaak de eerste keer zoet, daarna heter dan de peper. Deze netel moet jaarlijks van zaden, die wat op de lijnzaden lijken, in de tuin opgeplant worden.

Van de namen.

Die twee eersten houden we voor een geslacht en noemen het grote brandnetels. De derde noemt men etter netel vanwege de hete brandt. De vierde is Waalse of Roomse tuin netel genoemd, mag wel die zijn die Dioscorides sylvestrum aanduidt. Anders zijn alle brandende netel namen Urtica, Acaliphi, Kindi, Kinda, Clida, Nida, Adiki, Selepsio, Dyn. In Serapio kapittel 150 Humure Draith geschreven. De netelzaden noemen de Arabieren Bizeri Bangora of Bizeri Ragi.

1 De Roomse netelen hebben ronde, ruwe, holle en haarachtige stelen waaraan lange, ruwe, scherp brandende en rondom diep gekerfde bladeren groeien. Tussen de stelen komen ronde, ruwe bolletjes voort waarin bruin, plat en gladachtig zaad komt dat op de zaden van lijnzaad lijkt, maar ronder en kleiner zijn.

2 Het andere geslacht, dat grote netelen genoemd wordt, is de voorgeschreven van hoogte en ruwe stelen gelijk. Zijn bladeren zijn ook ruw, brandend en rondom gekerfd, maar niet zo diep als die andere en van kleur meestal zwartgroen en bij sommige bruinrood. Het zaad groeit aan lange worteltjes die naar beneden hangen en is de gierst wat gelijk maar kleiner. De wortel is lang, dun en geel en kruipt hier en daar in de aarde.

Urtica minor. Hete Netelen.

(Urtica urens)

3 De hete netelen zijn de voor vermelde netelen gelijk, maar veel kleiner en worden niet hoger dan een vijf en veertig cm. De stelen zijn rond en ruw, de bladeren de anderen gelijk, maar kleiner en groener. Het zaad is groter en de wortel korter.

Plaats.

De Roomse netelen groeien hier te lande in sommige bossen als in het Sonienbos maar worden zelden gevonden, ze worden ook in de kruidliefhebbers hoven gezaaid. De andere geslachten groeien overal bij de tuinen, heggen en muren.

Tijd.

Het zaad van de netelen wordt in september rijp.

Naam.

Netelen heten in Grieks Acalyphe en Cnide, in Latijn en in de apotheken Urtica, in Frans ortie.

1 Het eerste geslacht wordt tegenwoordig Urtica Romana en Urtica mas genoemd. In Hoogduits Welschnessel. In onze taal Roomse netelen. In Frans ortie Romaine.

2 Het tweede geslacht wordt Urtica communis, Urtica foemina en Urtica maior genoemd, in Hoogduits Brennend Nessel, hier te lande grote netelen. In Frans grand ortie.

3 Het allerkleinste geslacht wordt door Plinius

Van de kracht en werking.

Alle brandnetels zijn met hun aard droog. Daarom lossen ze op en verdelen ze harde zwellingen, knollen, builen en anders wat van phlegmate gekomen of ontstaan is, innerlijk en uiterlijk.

Innerlijk.

Netel bladeren met wijn gekookt en gedronken weken de harde buik, verdelen de winden, stillen dat grommen (als de verstopping geen oorzaak is) drijven de plas, reinigen de lenden, ritsen op tot huwelijks waarden.

Netelzaden is in gemelde zaken krachtiger met zoete wijn gekookt of een likkepot met honing daaruit gemaakt.

Water van netels gebrand is wat milder, maar lieflijker te gebruiken in gedachte gebreken, reinigt en zuivert alle wonden, innerlijk en uiterlijk, gedronken en gewassen.

De wortel van de grote brandende netel in wijn en honing gekookt is een niet geringe hulp en artsens tot koude hoesten en kuchen. Dan het reinigt de luchtpijpjes van de longen, maakt wijdt om de borst, verdeelt de zweren aan de ribben, aan huig en wat van taaie vochtigheid voor ziektes zich vertonen, elke keer 3 of 4 lepels vol, 's avonds en 's morgens warm gedronken en gegorgeld.

De zaden gestoten, met honing vermengt en ingenomen is krachtiger de borst te reinigen dan opgenoemd kooksel van de wortels.

Uiterlijk.

Netel bladeren gestoten met zout en als een pleister opgelegd, helen die wonden en beten van de dollen honden, is een experiment.

In gelijke mate op vuile schaden zoals kanker en huidsmet opgelegd reinigt en heelt. Zulke pleisters verdelen ook alle knoesten, builen en koude zwellingen, hetzij aan wervels, aan de milt of achter de oren.

Die etter netel is in alle werking geringer, uitgezonderd wanneer ze groen is en uiterlijk gebruikt wordt.

De dode netels alle samen hebben vast met de brandende hun werking, toch meer uiterlijk knollen en zwellingen te verdelen, daarom ze in dampen in de baden om de baarmoeder te

Cania genoemd, tegenwoordig *Urtica minor*. In Hoogduits Heyternessel en Habernessel. In Nederduits hete netelen. In Frans petite ortie.

Natuur.

De brandende netelen zijn warm en droog van naturen en subtiel van substantie.

Kracht en Werking.

Het zaad van de Roomse netelen dat met honing gemengd is en waaraan dikwijls gelikt wordt zuivert de borst van alle taaie fluimen en andere vervuilde vochtigheden en is uit zijn eigen kracht goed tegen de korthed van de adem, kinkhoest, zweren van de longen en verouderd zijdepijn. Hetzelfde zaad dat met zoete wijn wordt gedronken verwekt de mensen tot bijslapen en is goed tegen de opblazingen en winden van de magen.

Het zaad van dezelfde Roomse netelen die met mede een half vierendeel lood zwaar na het eten 's avonds gedronken wordt laat licht overgeven zoals Plinius schrijft.

De bladeren van netelen die met mosselen gekookt en gedronken worden maken zachte toiletgang en maken wel urine en water.

De bladeren van alle netelen die in water gekookt en daarvan met mirre gedronken wordt laten bij de vrouwen hun menstruatie komen. Hetzelfde doet ook het zaad met zoete wijn gedronken.

Het sap van de bladeren dat in de mond genomen en gegorgeld wordt is zeer goed voor de huig en de zwellingen van het lelletje.

De bladeren van netelen die gestampt zijn en met zout vermengd worden zijn goed om op de beet van dolle, verwoede honden te leggen en op grote kwade zweren als op kanker en dergelijke stinkende en vuile zweren en op allerhande gezwel, als bloedzweren en zweren bij de oren en dergelijke.

De bladeren van netelen die met een zalf van olie en was gemengd worden, genezen de harde milt als het daarop gelegd wordt.

De gestampte bladeren van netelen die op de neus en het voorhoofd worden gelegd stelpen het bloeden uit de neus en als ze in de neus gestoken worden verwekken ze het bloeden.

Van de bladeren van netelen die met mirre gestampt worden waarvan een pessarium gemaakt die in de baarmoeder gedaan wordt laat bij de vrouwen hun menstruatie komen.

weken gebruikt worden zullen. Vooral echter de woud netel *Heraclea* genoemd.
 Een experiment van de stinkende netels zo op oude hoven en achter de tuinen groeien: Als datzelfde kruid groen gestoten en met zijn sap op de worm aan vinger pleistervormig gelegd wordt moet diezelfde gauw sterven.
 De sappen van de netels in de neus gedaan maakt ze zweten.
 De brand en blaartjes van de netels stilt en heelt rozenolie of olijvenolie en daarmee gezalft. Uit opgenoemde stukken mogen andere ontelbare gevonden worden. [50]

Dodonaeus over *Lamium*.

Van dove Netelen kap. LXXXVI

Het geslacht.

Van de dove netelen vind je twee geslachten, een dat geen bijzondere stank heeft en een tweede die zeer zwaar riekt en stinkt, anders zijn ze elkaar vrij gelijk. Van de eerste van deze kruiden zijn er drie soorten, een met witte, het tweede met gele, het derde met roodachtige bloemen. Desgelijks zijn ook de andere twee soorten alleen in kleur van de bloemen verschillend.

Vorm.

Lamium of dove netelen.

(*Lamium album*, de rode is *Lamium maculatum* en als derde *Lamium purpureum*. De stinkende is *Lamiastrum galeobdolon*)

1 Het eerste geslacht van dove netelen is de hete en brandende netels vrij gelijk. Zijn bladeren zijn langachtig en rondom gekarteld, net als de bladeren van netels, maar witter en niet brandend. De steel is vierkantig en daar groeien rondom en tussen de de bladeren witte, gele of roodachtige bloemen die op een kapje of open helm lijken. De wortel is vezelachtig.

2 Het andere en stinkende geslacht is de voorgeschreven en de netelen gelijk, alleen zijn bladeren zijn kleiner en wat ronder en het hele kruid is van een zeer onliefelijke, sterke reuk. De bloemen zijn aan de ene kant bleekgeel, aan de andere kant bruinrood, kleiner dan de bloemen van de eerste dove netelen.

Plaats.

Dove netelen groeien overal bij de tuinen, hagen en wegen en ook in de hoven.

Tijd.

Dove netelen bloeien meestal de hele zomer van mei af aan.

Naam.

Dove netelen heten in Latijn van Plinius *Lamium* en *Anonium* of *Anonium* en tegenwoordig *Urtica iners* of *Urtica mortua*. In Hoogduits Todt Nessel en Taub Nessel. In Nederduits dove en dode netelen. In Frans ortie mort.

Natuur.

De dove netelen zijn de anderen netelen van naturen gelijk.

Kracht en Werking.

Dove netelen die met zout gestampt zijn genezen en verteren en scheiden alle gezwollen, kropen en

klieren als het daarop gelegd wordt en zijn van krachten en werking de netelen zeer gelijk.

Zie verder: <http://volkoomenoudeherbariaenmedisch.nl> en : <http://www.volkoomen.nl/>